

اثر پرایمینگ بذر و محلول پاشی اکسین و سیتوکینین بر رشد و عملکرد دانه گندم
(*Triticum aestivum* L.) در شرایط اقلیمی اهواز

Effect of seed priming and application of cytokinin and auxin on growth and grain yield of wheat (*Triticum aestivum* L.) under Ahvaz climatic conditions

نرگس خمدی^۱، مجید نبی پور^۲، حبیب اله روشنفکر^۳ و افراسیاب راهنما^۴

چکیده

خمدی، ن.، م. نبی پور، ح. روشنفکر و ا. راهنما. ۱۳۹۸. اثر پرایمینگ بذر و محلول پاشی اکسین و سیتوکینین بر رشد و عملکرد دانه گندم (*Triticum aestivum* L.) در شرایط اقلیمی اهواز. مجله علوم زراعی ایران. ۲۱(۱): ۴۴-۳۱.

به منظور ارزیابی اثر پرایمینگ بذر و محلول پاشی اکسین و سیتوکینین بر عملکرد دانه گندم رقم چمران، آزمایشی به صورت فاکتوریل در قالب طرح بلوک‌های کامل تصادفی با سه تکرار در دانشکده کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز طی سال‌های زراعی ۱۳۹۴-۹۵ و ۹۶-۱۳۹۵ انجام شد. تیمارهای آزمایشی شامل پرایمینگ بذر (در دو سطح؛ هیدروپرایمینگ و بدون پرایمینگ) و محلول پاشی تنظیم کننده‌های رشد اکسین و سیتوکینین (در نه سطح در یک و دو هفته پس از گلدهی) بودند. نتایج نشان داد که هیدروپرایمینگ بذر باعث افزایش معنی‌دار عملکرد دانه تا هشت درصد نسبت به شاهد بدون پرایمینگ شد (به ترتیب ۷۰۳۰ و ۶۵۰۷ کیلوگرم در هکتار). محلول پاشی اکسین و سیتوکینین بر فتوسنتز و پروتئین‌های محلول برگ پرچم اثر مثبت داشت. علاوه بر تعداد سلول‌های آندوسپرم دانه در این تیمارها افزایش داشتند. بیشترین تأثیر در افزایش قدرت منبع در محلول پاشی سیتوکینین در هر دو زمان محلول پاشی مشاهده شد. سرعت پر شدن دانه نیز در محلول پاشی سیتوکینین- سیتوکینین بیشتر بود (۱/۷۹ میلی‌گرم در روز) بود. عملکرد دانه در تیمار محلول پاشی سیتوکینین در هر دو مرحله (۷۸۹۱ کیلوگرم در هکتار) در مقایسه با عدم محلول پاشی، ۲۴/۷ درصد بیشتر بود. نتایج این آزمایش نشان داد که پرایمینگ بذر باعث افزایش تعداد سنبله در واحد سطح شد. محلول پاشی اکسین و سیتوکینین نیز با افزایش قدرت منبع و مخزن فیزیولوژیکی، می‌تواند باعث افزایش عملکرد دانه گندم شوند.

واژه‌های کلیدی: پر شدن دانه، تنظیم کننده‌های رشد، سلول‌های آندوسپرم، گندم و هیدروپرایمینگ.

این مقاله مستخرج از پایان نامه دکتری نگارنده اول می‌باشد.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۲/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۱/۱۳

۱- دانشجوی دکتری دانشکده کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز

۲- استاد دانشکده کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز (مکاتبه کننده) (پست الکترونیک: nabipourm@yahoo.com)

۳- دانشیار دانشکده کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز

۴- دانشیار دانشکده کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز

مقدمه

سرعت و درصد جوانه‌زنی ارقام دیم در هر سه منطقه سردسیر (همدان)، معتدل (کرج) و گرمسیر (سرپل ذهاب) و رقم آبی الوند در همدان در هر دو زمان کاشت (به موقع و دیر هنگام)، شد.

سرعت پرشدن دانه‌ها در غلات اساساً با قدرت مخزن فیزیولوژیک تعیین می‌شود (Yang et al., 2003).

در طول پرشدن دانه، دانه‌ها مخازن بسیار قوی برای کربوهیدرات‌ها هستند. قدرت مخزن به معنای توانایی یک مخزن فیزیولوژیک در رقابت با سایر مخازن جهت ورود مواد غذایی است که شامل اندازه و فعالیت مخزن می‌باشد. اندازه مخزن یک مفهوم فیزیکی است که شامل تعداد و اندازه سلول‌ها است. فعالیت مخزن یک مفهوم فیزیولوژیک است که شامل چندین عامل و آنزیم‌های کلیدی دخیل در مصرف و ذخیره کربوهیدرات‌ها است (Brenner and Cheikh, 1995).

عقیده بر این است که هورمون‌های گیاهی از جمله سیتو کینین و اکسین ارتباط نزدیکی با نمو دانه دارند و از طریق تاثیر بر تقسیم و بزرگ شدن سلول‌های آندوسپرم و یا کنترل ورود و خروج مواد پرورده به دانه، اندازه مخزن را تعیین می‌کنند (Xu et al., 2007). در غلات سطوح بالای

سیتو کینین‌ها معمولاً در سلول‌های آندوسپرم دانه‌های در حال نمو یافت می‌شود که ممکن است برای تقسیم سلولی در طول مرحله اولیه شکل‌گیری دانه مورد نیاز باشد (Brenner and Cheikh, 1995). بیشترین غلظت اکسین نیز در مرحله اولیه رشد دانه گزارش شده است که احتمالاً این تنظیم کننده رشد در تقسیم سلولی با سیتو کینین، به صورت همسازی عمل می‌کند و بنابراین ممکن است همانند سیتو کینین در تسریع تقسیم سلولی و شکل‌گیری اندازه مخزن، نقش کلیدی داشته باشد (Saeidi et al., 2006; Wingler et al., 1998). گزارش شده است که سیتو کینین به صورت مستقیم بر شاخص‌های فتوسنتزی مانند کلروفیل و ستنز پروتئین و پایداری آنها و فعالیت‌های آنزیمی تأثیر گذاشته و در

یکی از عوامل افزایش عملکرد در واحد سطح، افزایش درصد و سرعت جوانه‌زنی بذرها و استقرار گیاهچه‌های حاصل از بذرها کشت شده است (Aboutalebian et al., 2008). هرچه سرعت جوانه‌زنی و درصد بذرها جوانه زده در مزرعه بیشتر باشد، استفاده گیاهچه‌های سبز شده از نور، آب و عناصر غذایی بیشتر خواهد شد. تنش‌هایی چون خشکی، دماهای پایین و بالا در هنگام جوانه‌زنی، سله بستن خاک، زمان کشت نامناسب، آماده نبودن کافی بستر بذر و غیره از جمله عواملی هستند که استقرار گیاهچه‌ها را در مزرعه با محدودیت مواجه می‌کنند (Farooq et al., 2008; McDonald, 2000). به طور نظری کیفیت بذر به طور مستقیم و یا غیرمستقیم بر عملکرد گیاهان زراعی اثر می‌گذارد. اثر غیر مستقیم شامل درصد و زمان از کاشت تا سبز شدن (سرعت سبز شدن) است که از طریق تغییر تراکم بوته، آرایش فضایی و بقای آنها، بر عملکرد اثر می‌گذارد (Ellis, 1992). یکی از روش‌هایی که بنیه بذر و استقرار گیاهچه‌ها را در مزرعه بهبود می‌بخشد، پرایمینگ بذر است (McDonald, 2000).

عبدالرحمنی و همکاران (Abdolrahmani et al., 2011) گزارش دادند که هیدروپرایمینگ بذر جو در شرایط دیم، باعث افزایش تولید ماده خشک گیاه در واحد سطح نسبت به تیمار بدون پرایمینگ شد. درصد پوشش سبز زمین در مرحله گلدهی و سرعت رشد گیاه نیز در این تیمار بیشتر بود. در آزمایش ایشان بهبود عملکرد دانه در اثر هیدروپرایمینگ به استفاده بهینه از منابع و استقرار سریع‌تر گیاهان نسبت داده شد. در یک آزمایش گزارش شد که پرایمینگ بذر باعث افزایش عملکرد کاه و دانه برنج در روش خشکه کاری (کشت مستقیم بذر) شد (Rehman et al., 2011). ابوطالبیان و همکاران (Aboutalebian et al., 2008) گزارش دادند که هیدروپرایمینگ بذر گندم با آب، باعث افزایش

جبران کند (Farooq *et al.*, 2008). آزمایش حاضر با هدف ارزیابی اثر پرایمینگ بذر و محلول پاشی اکسین و سیتو کینین بر عملکرد دانه گندم رقم چمران در شرایط اقلیمی اهواز انجام شد.

مواد و روش‌ها

به منظور بررسی اثر پرایمینگ بذر و محلول پاشی تنظیم کننده‌های رشد اکسین و سیتو کینین بر عملکرد دانه گندم رقم چمران، آزمایشی به صورت فاکتوریل در قالب طرح بلوک های کامل تصادفی با سه تکرار در مزرعه تحقیقاتی دانشکده کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز طی دو سال زراعی ۹۵-۱۳۹۴ و ۹۶-۱۳۹۵ انجام شد. تیمارهای پرایمینگ در دو سطح؛ هیدروپرایمینگ و بدون پرایمینگ (شاهد) و محلول پاشی تنظیم کننده‌های رشد در نه سطح، در یک و دو هفته پس از گلدهی بودند که جزئیات آن در جدول ۲ ارائه شده است. محلول پاشی در هر مرحله با غلظت ۵۰ میکرومولار (Ghorbani Javid *et al.*, 2011) اکسین (Indole 3- Acetic Acid free acid, Sigma) و سیتو کینین (Kinetin, Sigma) انجام شد. از تیول با نسبت ۰/۵ درصد حجمی به عنوان مویان استفاده شد. پاشش تنظیم کننده‌های پس از غروب آفتاب (جهت جلوگیری از تجزیه سریع آن‌ها توسط نور خورشید) انجام شد. در هر مرحله، محلول پاشی با استفاده از سمپاش و به صورتی انجام شد که بوته‌ها کاملاً خیس شوند. جهت هیدروپرایمینگ، بذرها به مدت هشت ساعت (بر اساس نتایج آزمایش مقدماتی) در آب مقطر همراه با هوادهی در دمای ۲۴ درجه سانتیگراد در فیتوترون خیسانده شده و سپس به مدت ۴۸ ساعت در دمای ۲۷ درجه سانتیگراد خشک شدند (Giri and Schillinger., 2003). در هر کرت آزمایشی، بذرها در ده خط به طول سه متر و با تراکم ۴۰۰ بوته در متر مربع در ۲۹ آذر ماه در هر دو سال آزمایش (زمان کاشت نسبتاً دیر هنگام) کشت شدند. کوددهی (NPK)

نهایت سرعت و پایداری فتوسنتز در واحد زمان را افزایش می‌دهد (Yang *et al.*, 2003). قربانی جاوید و همکاران (Ghorbani Javid *et al.*, 2011) اثر محلول پاشی اکسین و سیتو کینین را در مرحله زایشی روی عملکرد دانه دو رقم متحمل و حساس به شوری برنج مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج نشان داد که کاربرد اکسین و سیتو کینین باعث افزایش عملکرد دانه و وزن هزار دانه شد و مقادیر آنها در هر دو رقم برنج در شرایط بدون تنش در مقایسه با تنش شوری افزایش یافت. در آزمایش گوپتا و همکاران (Gupta *et al.*, 2003) اثر مصرف سیتو کینین خارجی (بنزیل آدنین) روی دانه‌های سه ژنوتیپ گندم (از لحاظ تحمل به دمای بالا) در دو زمان کاشت به موقع و دیر هنگام نشان داده شد که در کاشت تاخیری، کاربرد بنزیل آدنین در زمان گلدهی باعث افزایش وزن دانه در ژنوتیپ‌های متحمل شد، در حالی که در کاشت به موقع، کاربرد بنزیل آدنین در زمان گلدهی باعث افزایش وزن دانه در هر سه ژنوتیپ گردید.

در اقلیم‌های مدیترانه‌ای (مانند خوزستان) که زمستان ملایمی دارند و گندم در پاییز کشت می‌شود، گیاه در مرحله گلدهی تا رسیدگی فیزیولوژیک، با تنش گرمای انتهایی فصل مواجه شده و عملکرد آن کاهش می‌یابد، زیرا در دماهای بالا گیاهان باید چرخه زندگی خود را در یک دوره کوتاه کامل کنند و تجمع نشاسته در آنها زودتر پایان می‌یابد (Khan *et al.*, 2010). استفاده از تنظیم کننده‌های رشد سیتو کینین و اکسین با توجه به اثراتی که بر رشد و نمو دانه دارند، احتمالاً باعث افزایش عملکرد دانه در این شرایط خواهد شد. بعلاوه در شرایطی که کشت گندم با تأخیر مواجه می‌شود، جوانه‌زنی سریع، سبز شدن یکنواخت و استقرار بهتر گیاهچه‌ها از ضرورت‌های لازم جهت حفظ توان تولید می‌باشند. پرایمینگ بذر می‌تواند از طریق ظهور سریع تر گیاهچه و استقرار بهتر گیاهچه‌ها، افت عملکرد ناشی از تأخیر در کاشت را تا اندازه‌ای

جدول ۱- مشخصات فیزیکی و شیمیایی خاک محل اجرای آزمایش

Table 1. Physical and chemical properties of the soil at experiment site

بافت خاک Soil texture	هدایت الکتریکی EC(dS.m ⁻¹)	اسیدیته pH	کربن آلی Organic carbon (%)	نیترژن کل Total N (%)	فسفر قابل جذب P _{ava} (mg.kg ⁻¹)	پتاسیم قابل جذب K _{ava} (mg.kg ⁻¹)
لومی رسی Clay- loam	3.2	7.75	0.67	0.054	7.7	165.8

و بر اساس تناسب مشخص شد. تعداد دانه در سنبله نیز بر مبنای میانگین ۲۰ سنبله تعیین شد. به منظور اندازه گیری عملکرد بیولوژیک و عملکرد دانه، دو ردیف اول و انتها و نیم متر از ابتدا و انتهای بقیه ردیف‌ها به عنوان حاشیه حذف و محصول از سطح باقیمانده (۱/۶ متر مربع) برداشت شد.

بر مبنای نتایج آزمون خاک و بر اساس ۱۵۰ کیلوگرم در هکتار نیترژن خالص (در دو مرحله؛ زمان کاشت و شروع ساقه رفتن)، ۸۰ کیلوگرم در هکتار P₂O₅ و ۱۰۰ کیلوگرم در هکتار K₂O (در زمان کاشت) انجام شد. تعداد سنبله در متر مربع با شمارش تعداد سنبله‌های واقع در دو نمونه تصادفی از کودرات ۲۵۰ سانتی متر مربعی

جدول ۲- زمان بندی محلول پاشی تنظیم کننده‌های رشد

Table 2. Timing of application of growth regulators

تیمارهای محلول پاشی Growth regulator application treatments	۶ و ۷ روز بعد از گلدهی 6 and 7 days after anthesis	۱۳ و ۱۴ روز بعد از گلدهی 13 and 14 days after anthesis
	T1	Water
T2	IAA	Water
T3	Water	IAA
T4	IAA	IAA
T5	CK	Water
T6	Water	CK
T7	CK	CK
T8	IAA	CK
T9	CK	IAA

Water: محلول پاشی با آب (شاهد)، IAA: محلول پاشی اکسین، CK: محلول پاشی سیتوکینین

برای اندازه گیری میزان کلروفیل a و b برگ پرچم در هر تیمار در زمان‌های ذکر شده، از روش آرنون (Arnon, 1949) استفاده شد. میزان جذب نور توسط عصاره با استفاده از دستگاه اسپکتروفتومتر و در طول موج‌های ۶۶۳ و ۶۴۵ نانومتر اندازه گیری شد. اندازه گیری پروتئین‌های محلول با استفاده از روش برادفورد (Bradford, 1976) انجام شد. میزان جذب نور محلول با استفاده از دستگاه اسپکتروفتومتر در طول موج ۴۹۵ نانومتر اندازه گیری شد. جهت اندازه گیری سرعت و دوره مؤثر

در زمان‌های ۲۱ و ۲۸ روز بعد از گلدهی، از هر کرت ۱۰ بوته به طور تصادفی انتخاب و برگ پرچم آنها جدا شده و به سرعت به آزمایشگاه منتقل و در دمای ۲۰- درجه سانتی گراد برای اندازه گیری رنگیزه‌های فتوسنتزی و پروتئین‌های محلول نگهداری شدند. سرعت فتوسنتز با استفاده از دستگاه اندازه گیری فتوسنتز (LCA-4, ADS, UK) و هدایت روزنه‌ای با استفاده از دستگاه پورومتر (Prometer, ELE, UK) در قسمت میانی برگ‌های پرچم بین ساعات ده صبح تا یک ظهر بطور همزمان در مزرعه انجام شد.

شدن گیاهچه‌های گندم شد. نتایج مشابهی در مورد سایر گیاهان از جمله سورگوم، ذرت، نخود و برنج مبنی بر اینکه پرایمینگ بذر باعث افزایش درصد جوانه‌زنی، سبز شدن سریع‌تر، رشد قوی‌تر و استقرار یکنواخت گیاهچه‌ها می‌شود، گزارش شده است (Harris et al., 2001). در آزمایش حاضر، اثر پرایمینگ بذر بر تعداد دانه در سنبله معنی‌دار بود و در هیدروپرایمینگ تا ۰/۹۵ دانه افزایش یافت. در آزمایش عبدالرحمنی و همکاران (Abdolrahmani et al., 2007) اثر مثبت پرایمینگ بذر بر شاخص‌های رشد و عملکرد دانه به سبز شدن بهتر و استقرار سریع‌تر گیاهچه‌ها و استفاده بهتر از تابش، رطوبت خاک و عناصر غذایی به‌وسیله گیاهان حاصل از بذره‌ای پرایم شده، نسبت داده شد. با توجه به اینکه تنظیم‌کننده‌های رشد بعد از گلدهی محلول‌پاشی شدند، تعداد سنبله در مترمربع و تعداد دانه در سنبله تحت تأثیر این تیمارها قرار نگرفت. اثر پرایمینگ بذر بر عملکرد بیولوژیک معنی‌دار بود و هیدروپرایمینگ باعث افزایش عملکرد بیولوژیک تا حدود ۱۱ درصد شد (جدول ۳). عملکرد بیولوژیک در سال دوم آزمایش به صورت معنی‌داری بیشتر از سال اول بود که با بیشتر بودن تعداد سنبله‌ها در مترمربع هماهنگی داشت (جدول ۳).

نتایج تجزیه واریانس نشان داد که اثر محلول‌پاشی در هر دو مرحله بر ویژگی‌های برگ پرچم معنی‌دار بود، ولی اثر پرایمینگ و اثر متقابل پرایمینگ و محلول‌پاشی بر آنها معنی‌دار نبود. محلول‌پاشی سیتوکینین در هر دو مرحله در روز ۲۱ پس از گلدهی، بیشترین سرعت فتوسنتز و هدایت روزنه‌ای را داشت و تیمار شاهد (در مورد سرعت فتوسنتز) و تیمار شاهد و محلول‌پاشی اکسین در یک هفته بعد از گلدهی (در مورد هدایت روزنه‌ای)، بدون اختلاف معنی‌دار، کمترین مقدار را داشتند. در روز ۲۸ روز پس از گلدهی نیز محلول‌پاشی سیتوکینین در هر دو مرحله بیشترین سرعت فتوسنتز و هدایت روزنه‌ای را داشت و

پر شدن دانه به روش هاشمی دزفولی و مرعشی (Hashemi Dezfouli And Marashi, 1995) انجام شد. برای این کار از ۱۰ روز بعد از گلدهی تا رسیدگی فیزیولوژیک دانه‌ها به فواصل پنج روز، پنج سنبله از هر کرت به صورت تصادفی برداشت و در آون خشکانده شدند. سپس دانه‌های چهار سنبله میانی هر سنبله جدا و وزن شدند. پس از ترسیم منحنی رشد دانه، شیب خط، سرعت پرشدن دانه در مرحله خطی رشد دانه شناخته شد و دوره مؤثر پر شدن دانه از تقسیم میانگین وزن دانه در زمان برداشت بر سرعت پر شدن دانه در مرحله خطی بدست آمد. جداسازی و شمارش سلول‌های آندوسپرم بر اساس روش لیانگ و همکاران (Liang et al., 2001) انجام شد. میزان قندهای محلول دانه با استفاده از روش دایوس و همکاران (Dubios et al., 1956) و میزان نشاسته دانه به روش واکر و همکاران (Walker et al., 2008) اندازه‌گیری شد. تجزیه‌های آماری با استفاده از نرم افزار SAS نسخه ۹/۲ و مقایسه میانگین‌ها با استفاده از آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد انجام شد.

نتایج و بحث

نتایج تجزیه واریانس نشان داد که پرایمینگ بذر اثر معنی‌داری بر تعداد سنبله‌ها در مترمربع داشت و در مورد اثر متقابل سال و پرایمینگ این اثر در سال اول معنی‌دار و در سال دوم معنی‌دار نبود. میانگین دمای هوا در دوره کاشت تا سبز شدن در سال‌های اول و دوم به ترتیب ۱۱/۰ و ۱۷/۵ درجه سانتی‌گراد بود، بنابراین به نظر می‌رسد که اثرات مثبت پرایمینگ بر سبز شدن گیاهچه‌ها، در شرایط دمایی نامناسب سال اول بیشتر بوده است که نتیجه این موضوع می‌تواند تأثیر بیشتر آن بر افزایش تعداد سنبله‌ها در واحد سطح در سال اول آزمایش باشد (جدول ۴). در آزمایش حاکومات و همکاران (Hakoomat et al., 2013) نیز گزارش شد که هیدروپرایمینگ بذر، باعث کاهش مدت زمان سبز

جدول ۳- مقایسه میانگین تعداد دانه در سنبله، عملکرد دانه و عملکرد بیولوژیک گندم در تیمارهای سال و پرایمینگ بذر

Table 3. Mean comparison of No. of grain.spike⁻¹, grain yield and biological yield of wheat in year and seed priming treatments

Year	سال	دانه در سنبله No. Grain.spike ⁻¹	عملکرد دانه Grain yield (kg.ha ⁻¹)	عملکرد بیولوژیک Biological yield (kg.ha ⁻¹)
2015-2016	۱۳۹۴-۱۳۹۵	34.2a	6497b	13688b
2016-2017	۱۳۹۵-۱۳۹۶	34.3a	7040a	15275a
Seed priming	پرایمینگ بذر			
Hydropriming	هیدروپرایمینگ	34.8a	7030a	15272a
Without priming (control)	بدون پرایمینگ	33.8b	6507b	13691b

در هر ستون میانگین‌هایی که دارای حروف مشترک هستند، بر اساس آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد تفاوت معنی‌داری ندارند
Means in each column followed by similar letter(s) are not significantly different at 5% probability level, using Duncan's Multiple Range Test

جدول ۴- مقایسه میانگین تعداد سنبله در مترمربع گندم در اثر متقابل تیمارهای سال و پرایمینگ بذر

Table 4. Mean comparison of No. of spike.m⁻² of wheat in year × seed priming treatments

Year	سال	پرایمینگ بذر Seed priming	سنبله در مترمربع Spike.m ⁻²	
۱۳۹۴-۱۳۹۵		Hydropriming	هیدروپرایمینگ	485.0b
2015-2016		Without priming (control)	بدون پرایمینگ	428.0c
۱۳۹۵-۱۳۹۶		Hydropriming	هیدروپرایمینگ	503.2a
2016-2017		Without priming (control)	بدون پرایمینگ	490.0ab

در هر ستون میانگین‌هایی که دارای حروف مشترک هستند، بر اساس آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد تفاوت معنی‌داری ندارند
Means in each column followed by similar letter(s) are not significantly different at 5% probability level, using Duncan's Multiple Range Test

هورمون گیاهی شناخته شده هستند که با توجه به توانایی در القای طویل شدن سلول در ساقه‌ها، برگ‌ها و افزایش فعالیت‌های فتوسنتزی در گیاهان مورد توجه قرار گرفتند (Bajguz and Piotrowska, 2009).

بیشترین میزان کلروفیل a در برگ پرچم در روز ۲۱ پس از گلدهی در تیمار محلول‌پاشی سیتو کینین در هر دو مرحله دست آمد. تیمارهای محلول‌پاشی سیتو کینین - آب، اکسین - سیتو کینین و سیتو کینین - اکسین (به ترتیب در زمان‌های یک هفته و دو هفته بعد از گلدهی) بدون اختلاف معنی‌دار با یکدیگر، بعد از محلول‌پاشی سیتو کینین - سیتو کینین، مقدار کلروفیل a بیشتری را دارا بودند. در روز ۲۸ پس از گلدهی، تیمارهای محلول‌پاشی سیتو کینین - سیتو کینین و

بعد از آن محلول‌پاشی اکسین در یک هفته بعد از گلدهی و سیتو کینین در زمان دو هفته پس از گلدهی، بیشترین مقدار را دارا بودند (جدول ۵). به نظر می‌رسد که تأثیر محلول‌پاشی سیتو کینین بر افزایش سرعت فتوسنتز و هدایت روزه‌ای بیشتر از محلول‌پاشی اکسین بوده است. همچنین مشاهده شد که تداوم اثر سیتو کینین بر این صفات بیشتر از اکسین بوده است. سعیدی و همکاران (Saeidi et al., 2006) گزارش دادند که محلول‌پاشی سیتو کینین با افزایش میزان فتوسنتز در واحد سطح برگ پرچم و هدایت روزه‌ای در ارقام گندم همراه بود. افزایش معنی‌دار رنگیزه‌های فتوسنتزی در اثر مصرف خارجی اکسین نیز گزارش شده است (Amal et al., 2009). اکسین‌ها اولین

۲۸ پس از گلدهی، بیشترین محتوی پروتئین‌های محلول مربوط به محلول‌پاشی سیتو کینین - سیتو کینین بود و تیمارهای محلول‌پاشی آب - آب، اکسین - آب و آب - اکسین بدون اختلاف معنی‌دار با یکدیگر کمترین محتوی پروتئین‌های محلول را داشتند (جدول ۵). شواهد زیادی وجود دارد که هورمون‌های داخلی، تا اندازه زیادی فعالیت آنزیم‌های کلیدی برای سنتز و تجمع نشاسته مانند آنزیم‌های ساکارز فسفات سینتاز، ADP گلوکز پیروفسفوریلاز، فروکتوز او ۶ بی فسفاتاز را که در تولید مواد پرورده فتوسنتزی، بارگیری آوند آبکش، انتقال و تسهیم دخیل هستند را تنظیم می‌کنند (Brenner and Cheikh, 1995). افزایش فعالیت این آنزیم‌ها می‌تواند باعث تأمین بیشتر مواد فتوسنتزی برای انتقال به دانه و تسریع در انتقال این مواد به دانه‌های در حال رشد و کاهش محدودیت مبدأ فیزیولوژیکی شود. نتایج آزمایش وینگر و همکاران (Wingler *et al.*, 1998) نشان داد که سیتو کینین، تخریب کلروفیل و آنزیم‌های مؤثر در فتوسنتز را به تأخیر می‌اندازد.

اثر محلول‌پاشی سیتو کینین و اکسین هورمون‌پاشی بر خصوصیات مرتبط با دانه معنی‌دار بود، ولی اثر پرایمینگ و اثر متقابل پرایمینگ و محلول‌پاشی بر خصوصیات ارزیابی شده معنی‌دار نبود. نتایج مقایسه میانگین‌ها نشان داد که محلول‌پاشی تنظیم‌کننده‌های رشد در یک هفته پس از گلدهی باعث افزایش معنی‌دار تعداد سلول‌های آندوسپرم دانه نسبت به دو هفته پس از گلدهی شد (جدول ۶). اثر محلول‌پاشی سیتو کینین و اکسین بر تعداد سلول‌های آندوسپرم دانه نیز نسبتاً مشابه بود. دیویس (Davies, 1987) گزارش داد که اکسین قادر است تقسیم سلولی را همانند سیتو کینین و یا در مشارکت با آن تحریک کند و غلظت بالای اکسین در دانه‌ها، می‌تواند باعث تولید بیشتر سیتو کینین در دانه‌های در حال رشد شود. برنر و چیخ (Brenner and Cheikh, 1995) گزارش دادند که در

آب - آب به ترتیب بیشترین و کمترین مقادیر کلروفیل a را داشتند. بر اساس نتایج مقایسه میانگین‌ها بیشترین میزان کلروفیل b برگ پرچم در روز ۲۱ پس از گلدهی در تیمار محلول‌پاشی سیتو کینین - سیتو کینین و کمترین مقدار آن در تیمارهای محلول‌پاشی آب - آب، اکسین - آب و آب - اکسین (بدون اختلاف معنی‌دار با یکدیگر) بدست آمد. در روز ۲۸ پس از گلدهی، محلول‌پاشی سیتو کینین - سیتو کینین بیشترین میزان کلروفیل b و تیمارهای محلول‌پاشی آب - سیتو کینین و اکسین - سیتو کینین (بدون اختلاف معنی‌دار با یکدیگر)، در رتبه بعدی قرار گرفتند. تیمارهای محلول‌پاشی آب - آب و اکسین - آب نیز بدون اختلاف معنی‌دار با یکدیگر، کمترین میزان کلروفیل b را دارا بودند (جدول ۵).

نتایج این آزمایش نشان داد که محلول‌پاشی سیتو کینین و اکسین باعث کند شدن روند پیری گیاه شد. در آزمایش سعیدی و همکاران (Saeidi *et al.*, 2006) گزارش شد که محلول‌پاشی سیتو کینین علاوه بر افزایش نسبی محتوای کلروفیل a و b باعث افزایش پایداری نسبی آنها نیز شد. در آزمایش اشرف و همکاران (Ashraf *et al.*, 2006) گزارش شد که کاربرد اکسین در افزایش رشد و کارایی فتوسنتزی جو در هر دو شرایط بدون تنش و تنش آب مؤثر بود. سیتو کینین با فرایندهایی که منجر به پیری برگ می‌شوند، مرتبط دانسته شده است. در گیاهان تراریخته برنج، بیان ژن *IPT* (ایزوپنتیل ترانسفراز؛ یکی از آنزیم‌های مسیر بیوسنتز سیتو کینین) (Peleg *et al.*, 2011) و در گیاهان تراریخته توتون، بیان ژن *ZOG1* (زآتین گلیکوزیل ترانسفراز؛ zeatin o-glucosyltransferase) (Havlova *et al.*, 2008) باعث تأخیر در پیری شدند.

نتایج نشان داد که در روز ۲۱ پس از گلدهی، در کلیه تیمارهای محلول‌پاشی محتوی پروتئین‌های محلول برگ پرچم به صورت معنی‌داری افزایش یافت. در روز

هورمون پاشی نشان داد که محدودیت مبدأ فیزیولوژیکی در محلول پاشی های آب-آب، اکسین-آب و سیتوکینین-آب (محلول پاشی به ترتیب در زمان های یک و دو هفته پس از گلدهی) بیشتر و وزن هزار دانه کمتر بوده است. در محلول پاشی های اکسین-آب و سیتوکینین-آب با وجود محلول پاشی در هفته اول پس از گلدهی، احتمالاً محدودیت مبدأ در زمان پر شدن دانه باعث معنی دار نبودن اختلاف وزن هزاردانه آنها با محلول پاشی آب-آب بوده است. در مورد محتوای قندهای محلول و محتوی نشاسته دانه با توجه به نتایج مقایسه میانگین ها (جدول ۶) به نظر می رسد که محلول پاشی اکسین و سیتوکینین در هفته دوم پس از گلدهی در افزایش محتوی نشاسته دانه و تبدیل قندها به نشاسته مؤثرتر بوده است. بهاتیا و سینگ (Bhatia and Singh, 2002) نیز گزارش دادند که مصرف IAA موجب افزایش محتوای نشاسته در دانه های سورگوم شد و این موضوع در سطح تیماری IAA $50 \mu\text{M}$ بارزتر بود. آنها نشان دادند که IAA واسطه افزایش در پیوستن ^{14}C (قند + نشاسته) به نشاسته گردید که نشان دهنده نقش مثبت این هورمون در تغییر شکل دادن قندها به نشاسته در دانه است. در آزمایش پلنگ و همکاران (Peleg *et al.*, 2011) مقایسه بین بوته های تیپ وحشی و بوته های تراریخته برنج P_{SARK}:IPT، نشان داد که بین بیان ژن های کد کننده آنزیم های واسطه در بیوسنتز و هموستازی سیتوکینین تفاوت وجود داشت. بررسی اثر بیان IPT و سنتز سیتوکینین روی روابط منبع و مخزن نشان داد که محتوای نشاسته در دانه های بدست آمده از بوته های تراریخته با آبیاری مناسب و تحت تنش، نسبت به بوته های تیپ وحشی افزایش معنی داری داشت. نتایج تجزیه واریانس نشان داد که اثر سال، پرایمینگ و همچنین اثر محلول پاشی بر عملکرد دانه معنی دار بود.

مرحله پر شدن دانه ها، غلظت اکسین در دانه های در حال رشد به حداکثر رسیده و در تنظیم پر شدن دانه نقش اساسی دارد. نتایج تحقیقات نشان داده است که افزایش سطح سیتوکینین در مدت نمو دانه، باعث افزایش فعالیت سلولی شده و افزایش تولید سلول های آندوسپرم می شود و یا به افزایش انتقال مواد پرورده کمک می کند (Herzog, 1982). نتایج یک آزمایش نشان داد که در ژنوتیپ های گندم دانه درشت تر، مواد شبه سیتوکینین بیشتری وجود داشت و رشد این دانه ها در اثر مصرف سیتوکینین خارجی افزایش یافت (Dua and Bhardwaj, 1979).

بر اساس نتایج مقایسه میانگین ها به نظر می رسد که بیشتر بودن میزان فتوسنتز، هدایت روزنه ای، رنگیزه های فتوسنتزی و پروتئین های محلول برگ پرچم در تیمارهای محلول پاشی سیتوکینین-سیتوکینین باعث تأمین بیشتر مواد فتوسنتزی برای پر شدن دانه و انتقال و تسهیم این مواد به سمت دانه ها شده و در نتیجه سرعت پر شدن دانه ها افزایش یافته است. در تیمارهای محلول پاشی اکسین-آب و سیتوکینین-آب به دلیل مصرف تنظیم کننده های رشد در هفته اول پس از گلدهی، تعداد سلول های آندوسپرم دانه افزایش یافت، است ولی به دلیل اینکه در هفته دوم پس از گلدهی محلول پاشی انجام نشد، در مقایسه با سایر تیمارها، سرعت پر شدن دانه کمتر و دوره مؤثر پر شدن دانه بیشتر بود (جدول ۶).

نتایج نشان داد که در تیمارهایی که در آنها در هر دو مرحله محلول پاشی انجام شده بود، وزن هزار دانه بیشتر بوده است. به نظر می رسد که محلول پاشی در هفته دوم پس از گلدهی در افزایش انتقال مواد پرورده به دانه ها مؤثر بوده است. با افزایش تقسیمات سلولی در اثر محلول پاشی تنظیم کننده های رشد و در نتیجه افزایش تعداد سلول های آندوسپرم، اندازه مخزن افزایش یافته و نیاز به کربوهیدرات بیشتر می شود. مقایسه میانگین وزن هزاردانه در میان تیمارهای

جدول ۵- مقایسه میانگین خصوصیات برگ پرچم گندم در تیمارهای محلول پاشی اکسین و سیتوکینین

Table 5. Mean comparison of flag leaf characteristics of wheat in auxin and cytokinin application treatments

T	تیمارهای محلول پاشی Growth regulator application treatments		سرعت فتوسنتز Rate of photosynthesis ($\mu\text{mol.m}^{-1}.\text{s}^{-1}$)		هدایت روزنه‌ای Stomatal conductance ($\text{mol CO}_2.\text{m}^{-1}.\text{s}^{-1}$)		کلروفیل a Chlorophyll a (mg.g^{-1} FW)		کلروفیل b Chlorophyll b (mg.g^{-1} FW)		پروتئین‌های محلول Soluble proteins (mg.g^{-1} FW)	
	۶ و ۷ روز پس از گلدهی 6 and 7 DPA	۱۳ و ۱۴ روز پس از گلدهی 13 and 14 DPA	(21 DPA)	(28 DPA)	(21 DPA)	(28 DPA)	(21 DPA)	(28 DPA)	(21 DPA)	(28 DPA)	(21 DPA)	(28 DPA)
T1	Water	Water	19.5f	5.69g	0.570f	0.120h	1.36e	0.45h	0.390d	0.100f	9.7c	4.97d
T2	IAA	Water	21.1e	6.01g	0.585ef	0.130g	1.45d	0.47g	0.400d	0.103f	10.3b	5.0d
T3	Water	IAA	21.2ed	7.05f	0.600e	0.200f	1.47d	0.63f	0.396d	0.147e	10.3b	5.1cd
T4	IAA	IAA	22.1cd	7.87e	0.665d	0.250e	1.62c	0.86e	0.577c	0.171d	10.4ab	5.4bc
T5	CK	Water	22.1cd	7.86e	0.670d	0.245e	1.66bc	0.86e	0.590bc	0.175cd	10.4ab	5.3bcd
T6	Water	CK	22.4c	10.07c	0.680cd	0.300c	1.64c	0.94c	0.600b	0.274b	10.5ab	5.6b
T7	CK	CK	24.5a	11.16a	0.755a	0.360a	1.82a	1.18a	0.802a	0.296a	10.8a	6.0a
T8	IAA	CK	23.5b	10.79b	0.705b	0.350b	1.70b	1.05b	0.607b	0.280b	10.7ab	5.6b
T9	CK	IAA	23.4b	8.49d	0.700bc	0.275d	1.69b	0.89d	0.596b	0.182c	10.7ab	5.5b

در هر ستون میانگین‌هایی که دارای حروف مشترک هستند، بر اساس آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد تفاوت معنی داری ندارند

Means in each column followed by similar letter(s) are not significantly different at 5% probability, using Duncan's Multiple Range Test

جدول ۶- مقایسه میانگین خصوصیات دانه، عملکرد دانه و شاخص برداشت گندم در تیمارهای محلول پاشی اکسین و سیتوکینین

Table 6. Mean comparison of grain characteristics, grain yield and harvest index of wheat in auxin and cytokinin application treatments

T	تیمارهای محلول پاشی Growth regulator application treatments		تعداد سلول‌های آندوسپرم دانه ۱۰ ^۳ ×	دوره مؤثر پر شدن دانه	وزن هزاردانه	نشاسته دانه	عملکرد دانه Grain yield (kg.ha ⁻¹)	شاخص برداشت Harvest index (%)		
	۶ و ۷ روز پس از گلدهی 6 and 7 DPA	۱۳ و ۱۴ روز پس از گلدهی 13 and 14 DPA	Grain endosperm cell number×10 ³	سرعت پر شدن دانه Grain filling rate (mg.day ⁻¹)	Effective grain filling period (day)	1000 Grain weight (g)			قندهای محلول دانه Soluble sugars content (mg.g ⁻¹ DW)	Starch content (mg.g ⁻¹ DW)
T1	water	water	235d	1.33e	26.1bc	34.8d	121a	513c	5942c	38.9d
T2	IAA	water	277c	1.22f	29.0a	35.5d	119a	520c	6039c	39.7d
T3	water	IAA	240d	1.51d	25.3cd	38.3c	111bc	559ab	6558bc	43.0c
T4	IAA	IAA	284abc	1.55cd	27.1b	41.9b	109c	569a	7143ab	47.0b
T5	CK	water	279bc	1.18f	30.0a	35.4d	118ab	528bc	6041c	39.6d
T6	water	CK	242d	1.59c	24.5d	38.9c	108c	576a	6642bc	43.6c
T7	CK	CK	292a	1.79a	26.3bc	46.1a	107c	580a	7891a	51.2a
T8	IAA	CK	288ab	1.71b	26.2bc	43.7b	107c	582a	7505a	48.7b
T9	CK	IAA	286abc	1.56cd	27.5b	42.1b	108c	574a	7155ab	46.9b

در هر ستون میانگین‌هایی که دارای حروف مشترک هستند، بر اساس آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد تفاوت معنی‌داری ندارند

Means in each column followed by similar letter(s) are not significantly different at 5% probability, using Duncan's Multiple Range Test

بوده است که این موضوع باعث افزایش وزن هزار دانه و در نتیجه افزایش عملکرد دانه و شاخص برداشت شده است.

نتیجه گیری

بر اساس نتایج این آزمایش به نظر می رسد که افزایش معنی دار تعداد سنبله ها در متر مربع در اثر تیمار هیدروپرایمینگ بذر، باعث افزایش معنی دار عملکرد دانه نسبت به شاهد (بذرهای بدون پرایم) گردید. محلول پاشی اکسین و سیتو کینین روی روابط منبع- مخزن در سطح کل گیاه تأثیر گذاشته و باعث افزایش عملکرد دانه گندم شد. افزایش سطح سیتو کینین و اکسین در مدت نمو دانه، باعث افزایش تعداد سلول آندوسپرم شد و بعلاوه سرعت فتوسنتز و پایداری آن در واحد زمان افزایش یافت. این تأثیر در محلول پاشی سیتو کینین در هر دو زمان (یک و دو هفته پس از گلدهی) بیشتر بود که احتمالاً می تواند به دلیل اثرات ویژه شناخته شده این تنظیم کننده رشد در تقسیمات سلولی و به تأخیر انداختن پیری گیاه باشد.

عملکرد دانه در سال دوم آزمایش به صورت معنی داری بیشتر از سال اول بود که احتمالاً به دلیل بیشتر بودن تعداد سنبله ها در متر مربع در این سال بوده است. نتایج نشان داد که هیدروپرایمینگ بذر باعث افزایش عملکرد دانه تا حدود هشت درصد شد که با افزایش تعداد سنبله در متر مربع در اثر هیدروپرایمینگ مرتبط بود (جدول ۴). مقایسه میانگین سطوح محلول پاشی اکسین و سیتو کینین نشان داد که عملکرد دانه در محلول پاشی هایی که در هر دو مرحله (یک و دو هفته پس از گلدهی)، انجام شده بود، تفاوت معنی داری نداشته و بیشتر از سایر تیمارها بود. عملکرد دانه در محلول پاشی سیتو کینین - سیتو کینین، ۲۴/۷ درصد بیشتر از شاهد بود (جدول ۶). مقایسه میانگین ها نشان داد که بیشترین شاخص برداشت مربوط به محلول پاشی سیتو کینین - سیتو کینین بود (جدول ۶). در این تیمار، در اثر افزایش تعداد سلول های آندوسپرم (بوئژه در محلول پاشی سیتو کینین در هفته اول پس از گلدهی) و نیز در اثر افزایش میزان و سرعت دریافت مواد پرورده (بوئژه در محلول پاشی سیتو کینین در هفته دوم پس از گلدهی) و تأثیر آن در به تأخیر انداختن زرد شدن و کاهش فتوسنتز برگ ها، ظرفیت دانه برای نمو، بیشتر

منابع مورد استفاده

References

- Aboutalebian, M. A., F. Sharifzadeh, M. R. Jahansouz, A. Ahmadi, and M. R. Naghavi. 2008. The Effect of seed priming on germination, stand establishment and yield of wheat (*Triticum aestivum* L.) cultivars in three different climates of Iran. Iran. J. Field Crops Sci. 39(1): 145-154. (In Persian with English abstract).
- Abdolrahmani, B., K. Ghassemi-Golezani, M. Valizadeh, V. Feizi-Asl, and A. R. Tvakoli. 2011. Effects of seed priming on seed vigor and grain yield of barley (*Hordeum vulgare* L. cv. Abidar) in rainfed conditions. Seed Plant Prod. J. 11(4): 337-352 (In Persian with English abstract).
- Abdolrahmani, B., K. Ghassemi-Golezani, M. Valizadeh and V. FeiziAsl. 2007. Seed priming and seedling establishment of barley (*Hordeum vulgare*). J. Food Agric. Environ. 5: 179-184.
- Amal, M., E. Shrai, and A. M. Hegazi. 2009. Effect of acetylsalicylic acid, indole-3-butyric acid and gibberellic acid on plant growth and yield of pea (*Pisum sativum* L.). J. Basic Appl. Sci. 3: 3514-3523.
- Ashraf, M. Y., N. Azhar and M. Hussain. 2006. Indole acetic acid (IAA) induced changes in growth, relative

water contents and gas exchange attributes of barley (*Hordeum vulgare* L.) grown under water stress conditions. *Plant Growth Regul.* 50:85–90.

Arnon, D. I. 1949. Copper enzymes in isolated chloroplasts: polyphenol-oxidase in *Beta vulgaris*. *Plant Physiol.* 24: 1-15.

Bajguz, A. and A. Piotrowska. 2009. Conjugates of auxin and cytokinin. *Phytochemistry.* 70: 957–969

Bhatia, S. and R. Singh. 2002. Phytohormone-mediated transformation of sugars to starch in relation to the activities of amylases, sucrose-metabolising enzymes in sorghum grain. *Plant Growth Regul.* 00: 1-8.

Bradford, M. M. 1976. A rapid and sensitive method for the quantification of microgram quantities of protein utilizing the principle of protein dye bonding. *Analytical Biochem.* 72: 248-254.

Brenner, M. L. and N. Cheikh. 1995. The role of phytohormones in photosynthate partitioning and seed filling. *In: Davies P.J. (Ed.), Plant Hormones.* Kluwer Academic Press, Dordrecht, Boston, London, pp. 649–670.

Davies, P. J. 1987. The Plant Hormones: Their Nature, Occurrence and Functions. *In: P. J. Davies, P. J. (Ed.), Plant Hormones and Their Role in Plant Growth and Development.* Martinus Nijhoff Publishers, The Netherlands, pp 1–11.

Dua, I. S. and S. N. Bhardwaj. 1979. Levels of endogenous growth regulators in wheat during early stages of grain setting and development. *Indian J. Agric. Sci.* 55: 622–627.

Dubios, M. K. A. Gills, J. K. Hamilton, P. A. Rebers and F. Smith. 1956. Colorimetric method for determination of sugars and related substances. *Annals Chem.* 28(3): 350-356.

Ellis, R. H. 1992. Seed and seedling vigour in relation to crop growth and yield. *Plant Growth Regul.* 11: 249-255.

Farooq, M., S. M. A. Basra, H. Rehman and B. A. Saleem. 2008. Seed priming enhances the performance of late sown wheat (*Triticum aestivum* L.) by improving chilling. *J. Agron. Crop Sci.* 194: 55–60.

Ghorbani Javid, M., A. Soroushzadeh, S. A. M. Modarres Sanavy, I. Allahdadi and F. Moradi. 2011. Effects of the exogenous application of auxin and cytokinin on carbohydrate accumulation in grains of rice under salt stress. *Plant Growth Regul.* 65:305–313.

Giri, G. S. and W. F. Schillinger. 2003. Seed priming winter wheat for germination, emergence and yield. *Crop Sci.* 43: 2135–2141.

Gupta, N. K. S. Gupta, D. S. Shukla and P. S. Deshmukh. 2003. Differential responses of BA injection on yield and specific grain growth in contrasting genotypes of wheat (*Triticum aestivum* L.). *Plant Growth Regul.* 40: 201–205.

Hakoomat, A., I. Nadeem, S. Naeem, A. Shakeel and M. Athar. 2013. Seed priming improves irrigation water use efficiency, yield and yield components of late-sown wheat under limited water conditions. *Turk. J. Agric. Forest.* 37: 534-544.

Harris, D., A. K. Pathan, P. Gothkar, A. Joshi, W. Chivasa and P. Nyamudeza. 2001. On-farm seed

priming: using participatory methods to revive and refine a key technology. Agric. Sys. 69: 151–164.

Hashemi Dezfouli, A. And A. S. Marashi. 1995. Changes in photosynthetic material at flowering time and its effect on grain growth, yield and yield components of wheat. J. Agric. Sci. Technol. 9: 32-16. (In Persian with English abstract).

Havlova, M., P. I. Dobrev, V. Motyka, H. Storchova, J. Libus, J. Dobra', J. Malbeck, H. Gaudinova and R. Vankova. 2008. The role of cytokinins in responses to water deficit in tobacco plants over-expressing trans-zeatin O-glucosyltransferase gene under 35S or SAG12 promoters. Plant Cell Environ. 31: 341–353.

Herzog, H. 1982. Relation of source and sink during grain filling period in wheat and some aspects of the regulation. Physiol. Plant. 56: 155–160.

Khan, M. B., M. Gurchani, M. Hussain and K. Mahmood. 2010. Wheat seed invigoration by pre-sowing chilling treatments. Pak. J. Bot. 42: 1561–1566.

Liang, J., J. Zhang and X. Cao. 2001. Grain sink strength may be related to the poor grain filling of indica-japonica rice (*Oryza sativa*) hybrids. Physiologia Plantarum 112: 470–477.

McDonald, MB. 2000. Seed Priming. In: Black, M. and J. D. Bewley (Eds.), Seed Technology and its Biological Basis. Sheffield Academic Press, Sheffield, UK. pp: 287–325.

Peleg, Z., M. Reguera, E. Tumimbang, H. Walia and E. Blumwald. 2011. Cytokinin-mediated source /sink modifications improve drought tolerance and increase grain yield in rice under water-stress. Plant Biotechnol. J. 8: 1–12.

Rehman, H., S. M. A. Basra and M. Farooq. 2011. Field appraisal of seed priming to improve the growth, yield, and quality of direct seeded rice. Turk. J. Agric. Forest. 35: 357–365.

Saeidi, M., F. Moradi, A. Ahmadi, K. Poostini and G. Najafian. 2006. Effect of exogenous application of ABA and CK at different stages of grain development on some physiological aspects of source and sink relationship in two bread wheat cultivars. Iran J. Crop Sci. 8(3): 268-282. (In Persian with English abstract).

Walker, DJ., P. Romero, A. de Hoyos and E. Correal .2008. Seasonal changes in cold tolerance, water relations and accumulation of cations and compatible solutes in *Atriplex halimus* L. Environ. Exp. Bot. 64: 217–224.

Wingler, A., A. Scahewen, C. L. Richard, J. Peter and W. L. Paul-Quic. 1998. Regulation of leaf senescence by cytokinin, sugars and light. Plant Physiol. 116: 329-335.

Xu, G., J. Zhang, HM. Lam, Z. Wang and J. Yang. 2007. Hormonal changes are related to the poor grain filling in the inferior spikelets of rice cultivated under non-flooded and mulched condition. Field Crops Res. 101: 53–61.

Yang, J. C., J. Zhang, Z. Wang and Q. Zhu. 2003. Hormones in the grains in relation to sink strength and post anthesis development of spikelets in rice. Plant Growth Regul. 41: 185-195.

Effect of seed priming and application of cytokinin and auxin on growth and grain yield of wheat (*Triticum aestivum* L.) under Ahvaz climatic conditions

N. Khamdi¹, M. Nabipour², H. Roshanfekr³, and A. Rahnama⁴

ABSTRACT

N. Khamdi, M. Nabipour, H. Roshanfekr, and A. Rahnama. 2018. Effect of seed priming and application of cytokinin and auxin on growth and grain yield of wheat (*Triticum aestivum* L.) under Ahavz climatic conditions. **Iranian Journal of Crop Sciences**. 21(1):.31-44 (In Persian).

In order to evaluate the effect of seed priming and application of cytokinin and auxin on grain yield of wheat cv. Chamran, an experiment was carried out in Agriculture Faculty of Shahid Chamran University of Ahvaz, Iran, during 2015-2016 and 2016-2017 growing seasons. Experiment was carried out in a factorial arrangement based on randomized complete block design with three replications. Treatments included seed priming (hydropriming and control) and plant growth regulators application (nine cytokinin and auxin application levels at 1 and 2 weeks after anthesis). Results showed that hydropriming treatment significantly increased grain yield about 8% compared to control (7030 and 6507 kg.ha⁻¹, respectively). Application of cytokinin and auxin had positive effects on photosynthesis and soluble proteins content of flag leaf. In addition number of endosperm cells was increased in these treatments. The highest effect on increasing source strength was observed in application of cytokinin in both times of foliar application. Grain filling rate was significantly higher (1.79 mg.day⁻¹) in cytokinin-cytokinin foliar application. Grain yield in foliar application of cytokinin-cytokinin (7891 kg.ha⁻¹) was 24.7% higher, compared to control (application of water in both times). Interaction of seed priming and plant growth regulators application was not significant for any evaluated traits. Results of this experiment showed that seed priming caused increase in number of spike.m⁻². Foliar application of auxin and cytokinin also may increase grain yield of wheat by enhancement of physiological source and sink strength.

Key words: Endosperm cells, Grain filling, Hydropriming, Plant growth regulators and Wheat.

Received: April, 2018

Accepted: February, 2019

1. PhD Student, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

2. Professor, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran (Corresponding author)

(Email: nabipourm@yahoo.com)

3. Associate Prof., Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

4. Associate Prof., Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran